

अर्चनाना आत्रेयः। मित्रावरुणौ। जगती।

ऋतस्य गोपावधिं तिष्ठथो रथं सत्यधर्माणा परमे व्योमनि।

यमत्र मित्रावरुणावथो युवं तस्मै वृष्टिर्मधुमत्पिन्वते दिवः ॥ ५.०६३.०१

सत्यधर्माणा- सत्यधर्मस्वरूपौ। अवितथधर्मौ वा। परमे व्योमन्- चिदाकाशे। ऋतस्य- प्रकृतिनियतिभूतसत्यस्य। गोपौ- रक्षकौ। रथम्। अधितिष्ठतः। यम्। अत्र- अस्मिन्देवयजनदेशे। मित्रावरुणौ। युवम्- युवाम्। अवथः- रक्षथः। तस्मै। दिवः- चिदाकाशात्। मधुमत्- मधुरा। वृष्टिः- रसधारा। पिन्वति- वर्धति। आधिभौतिके तु मित्रावरुणयोरनुग्रहेणाकाशाज्जलवृष्टिर्वर्धते ॥१॥

सम्राजावस्य भुवनस्य राजथो मित्रावरुणा विदथे स्वर्दशा।

वृष्टिं वा राधो अमृतत्वमीमहे द्यावापृथिवी वि चरन्ति तन्यवः ॥ ५.०६३.०२

अस्य- एतस्य। भुवनस्य- जगतः। सम्राजौ- स्वामिनौ। राजथः। विदथे- उपासने। मित्रावरुणा- मित्रावरुणौ। स्वर्दशा- स्वर्गद्रष्टारौ। वाम्- युवयोः। वृष्टिम्। राधः- संसिद्धिम्। अमृतत्वम्। ईमहे- याचामहे। तन्यवः- रश्मयः। द्यावापृथिवी- द्यावापृथिव्यौ। वि चरन्ति ॥२॥

सम्राजा उग्रा वृषभा दिवस्पती पृथिव्या मित्रावरुणा विचर्षणी।

चित्रेभिरभ्रैरुप तिष्ठथो रवं द्यां वर्षयथो असुरस्य मायया ॥ ५.०६३.०३

सम्राजा- स्वामिनौ। उग्रा- उद्गूणौ। वृषभा- वर्षकौ। पृथिव्याः दिवस्पती- द्यावापृथिव्योः पालकौ। मित्रावरुणा- मित्रावरुणौ। विचर्षणी- विशेषदर्शिनौ। चित्रेभिः- विचित्रैः। अभ्रैः- मेघैः। रवम्- मन्त्रम्। उप तिष्ठथः। असुरस्य- प्राणदस्य पर्जन्यस्य। मायया- प्रज्ञया। द्याम्- दिवम्। वर्षयथः- वर्षयितुं प्रेरयथः ॥३॥

माया वा मित्रावरुणा दिवि श्रिता सूर्यो ज्योतिश्चरति चित्रमायुधम्।

तमन्नेण वृष्ट्या गूहथो दिवि पर्जन्य द्रप्सा मधुमन्त ईरते ॥ ५.०६३.०४

मित्रावरुणा- हे मित्रावरुणौ । वाम्- युवयोः । माया- शक्तिः । दिवि- नभसि । श्रिता- आश्रिता ।
चित्रम्- असाधारणम् । आयुधम्- प्रहरणम् । सूर्यो ज्योतिः- सौरं ज्योतिः । चरति ।
अवश्याधिकसौरज्योतिर्भूमिं प्रहरतीति तदायुधमित्युच्यते । दिवि । तम्- तदायुधम् । अभ्रेण-
यथावश्यकज्योतिर्निष्पादकेन मेघोपलक्षितान्तरिक्षेण । गूह्यः- गोपायथः । पर्जन्य । वृष्ट्या ।
मधुमन्तः- मधुराणि । द्रप्साः- स्यन्दनशीलान्युदकानि । ईरते- त्वया प्रेर्यन्ते ॥४॥

रथं युञ्जते मरुतः शुभे सुखं शूरो न मित्रावरुणा गविष्टिषु ।

रजांसि चित्रा वि चरन्ति तन्यवो दिवः सम्राजा पर्यसा न उक्षतम् ॥ ५.०६३.०५

मित्रावरुणा- हे मित्रावरुणौ । गविष्टिषु- गव्येषणेषु । मरुतः- वाताः प्राणाः । रथम् । शुभे-
उदकनिमित्ते । सुखम्- सुखेन । शूरो न- वीर इव । युञ्जते- योजयन्ति । तन्यवः- रश्मयः । चित्रा-
विचित्रान् । रजांसि- लोकान् । वि चरन्ति । पर्यसा- उदकेन । दिवः- नभसः । सम्राजा- राजानौ ।
नः- अस्मान् । उक्षतम्- सिञ्चतम् ॥५॥

वाचं सु मित्रावरुणाविरावतीं पर्जन्यश्चित्रां वदति त्विषीमतीम् ।

अभ्रा वसत मरुतः सु मायया द्यां वर्षयतमरुणामरेपसम् ॥ ५.०६३.०६

मित्रावरुणौ । पर्जन्यः । त्विषीमतीम्- दीप्ताम् । इरावतीम्- अन्नसाधिकाम् । चित्राम्- विचित्राम् ।
वाचम् । वदति- ब्रवीति । मरुतः- वाताः । अभ्रा- मेघान् । मायया- स्वशक्त्या । सु- सुष्ठु । वसत-
आच्छादयन्ति । अरुणाम्- रोचमानाम् । अरेपसम्- अदोषाम् । द्याम् । वर्षयतम् ॥६॥

धर्मणा मित्रावरुणा विपश्चिता व्रता रक्षेथे असुरस्य मायया ।

ऋतेन विश्वं भुवनं वि राजथः सूर्यमा धत्थो दिवि चित्र्यं रथम् ॥ ५.०६३.०७

धर्मणा- धारणसामर्थ्येन । मित्रावरुणा- हे मित्रावरुणौ । विपश्चिता- विशेषदर्शिनौ । असुरस्य
मायया- प्राणदस्य पर्जन्यस्य शक्त्या । व्रता- प्रकृतिनियतीः । रक्षेथे- पालयथः । ऋतेन-
प्रकृतिनियतिभूतसत्येन । विश्वम्- सर्वम् । भुवनम्- जगत् । वि राजथः- प्रकाशयथः । दिवि-

नभसि । चित्र्यम्- असाधारणम् । रथम्- रथमिव स्थितम् । सूर्य- सवितारम् । आ धत्ते- धृतवन्तौ ॥७॥

६४ अर्चनाना आत्रेयः । मित्रावरुणौ । अनुष्टुप्, ७ पङ्क्तिः ।

वरुणं वो रिशादसमृचा मित्रं हवामहे ।

परि व्रजेव बाह्वोर्जगन्वासा स्वर्णरम् ॥ ५.०६४.०१

वः- युवयोर्मध्ये । रिशादसम्- शत्रुनाशकम् । वरुणम्- ऋताधिदैवतम् । स्वर्णरम्- स्वर्गनितारम् ।

मित्रम्- स्नेहाधिदैवतम् । व्रजेव- यूथानीव । बाह्वोः- बाहुबलयोः । परि जगन्वासा- परिगच्छन्तौ ।

ऋचा- मन्त्रेण । हवामहे- आह्वयामः ॥१॥

ता बाहवा सुचेतुना प्र यन्तमस्मा अर्चते ।

शेवं हि जार्यं वा विश्वासु क्षासु जोगुवे ॥ ५.०६४.०२

ता- तौ । बाहवा- बाहुना । अर्चते- पूजयते । अस्मै- एतस्मै । सुचेतुना- शोभनप्रज्ञौ । प्र यन्तम्-

प्रकर्षेण आगच्छतम् । वाम्- युवयोः । हि- खलु । जार्यं- स्तुत्यम् । शेवम्- सुखम् । विश्वासु-

सर्वासु । क्षासु- भूमिषु । जोगुवे- गच्छति ॥२॥

यन्नूनमश्यां गतिं मित्रस्य यायां पथा । अस्य प्रियस्य शर्मण्यहिंसानस्य सश्चिरे ॥ ५.०६४.०३

यत्- यदा । नूनम्- निश्चयेन । गतिम् । अश्याम्- प्राप्नुयाम् । तदा । मित्रस्य- स्नेहाधिदैवतस्य ।

पथा- मार्गेण । यायाम्- गच्छेयम् । अस्य- एतस्य । प्रियस्य- मित्रस्य । अहिंसनास्य-

अहिंसकस्य । शर्मणि- सुखे । सश्चिरे- सङ्गता वयम् ॥३॥

युवाभ्यां मित्रावरुणोपमं धेयामृचा । यद्ध क्षये मघोनां स्तोतृणां च स्पर्धसे ॥ ५.०६४.०४

यत् । मघोनाम्- हव्यवताम् । स्तोतृणाम् । क्षये- गृहे । स्पर्धसे- अन्यैः स्पर्धनाय भवति । तद्धनम् ।

मित्रावरुणा- हे मित्रावरुणौ । युवाभ्यामुपमम्- भवदर्हम् । ऋचा- मन्त्रेण । धेयाम्- धारयेयम् ॥४॥

आ नो मित्र सुदीतिभिर्वरुणश्च सधस्थ आ। स्वे क्षये मघोनां सखीनां च वृधसे ॥ ५.०६४.०५

स्वे- स्वकीये । क्षये- गृहे । मघोनाम्- हविष्मताम् । सखीनाम्- मित्राणाम् । च । वृधसे- वृद्धये ।

न:- अस्मान् प्रति । मित्र वरुणश्च- हे मित्रावरुणौ । सुदीतिभिः- शोभनदीतिभिः । सधस्थे- सहस्थाने । आ- आगच्छतम् ॥५॥

युवं नो येषु वरुण क्षत्रं बृहच्च बिभृथः। उरु णो वाजसातये कृतं राये स्वस्तये ॥ ५.०६४.०६

युवम्- युवाम् । येषु मन्त्रेषु । निमित्तभूतेषु । वरुण- हे मित्रावरुणौ । न:- अस्मभ्यम् । बृहत्-

महत् । क्षत्रम् । बिभृथः- धारयथः । तान् मन्त्रान् । न:- अस्माकम् । वाजसातये- सम्पल्लब्धये ।

स्वस्तये- क्षेमाय । राये- दानाय । उरु- विस्तीर्णान् । कृतम्- कुरुतम् ॥६॥

उच्छन्त्यां मे यजता देवक्षत्रे रुशद्गवि।

सुतं सोमं न हस्तिभिरा पङ्क्तिर्धावतं नरा बिभ्रतावर्चनानसम् ॥ ५.०६४.०७

उच्छन्त्याम्- उषसि । मे- मम । यजता- पूजनीयौ । नरा- नेतारौ । अर्चनानसम्- अर्चितव्यमनो

यस्य तमिति वैदिककोशः । लक्ष्यप्रापकगतिप्रतीकमनः । अर्चिता श्रेष्ठा नासिका यस्य तमिति

वैदिककोशः । प्राणायामपरायणमुपासकमिति भावः । बिभ्रतौ- धारयन्तौ । रुशद्गवि- रोचमानरश्मौ ।

देवक्षत्रे- द्योतमानक्षत्रियधर्मे निमित्तभूते । हस्तिभिः- हस्तवद्भिः । पङ्क्तिः- पादवद्भिः । न-

साम्प्रतम् । सुतम्- निष्पन्नम् । सोमम्- रसम् । आ धावतम् ॥७॥